

Полянська Г. М. Полтавська Доля Василя Верховинця (Суми, 2021 р.).

Ювілейна палітра 2021: До пам'ятних дат видатних українських музичних діячів і композиторів

Полянська Галина Миколаївна

к. мистецтвознавства, доцент кафедри культурології ПНПУ імені
В.Г.Короленка

Полтавська Доля Василя Верховинця

У переліку пам'ятних дат і імен цьогорічної «Палітри» навдивовижу багато імен, пов'язаних із Полтавою. Серед них – засновник теоретичних засад розвитку української хореографії, основоположник українського дитячого музично-ігрового репертуару і сценічного жанру театралізованої пісні, постановник першого національного балету, дослідник українського фольклору, організатор художнього колективу нового типу, автор численних хорових і вокальних творів, аранжувань українських народних пісень Василь Верховинець. На початку нинішнього року музична громадськість відзначала 140 річчя з дня його народження. Але велика постать, свого часу несправедливо забута, вкрила своєю «тінню» ще одну – також пов'язану з цим містом. Про її 135 - річчя пам'ятають не всі, навіть у музичних чи театральних колах.

У настінному календарі «Українські жінки ХХ століття» на 2020, виданому Українським інститутом національної пам'яті, її портрет символізує березень. Симпатична мініатюрна жінка з правильними рисами обличчя – українська артистка театру і кіно Євдокія Іванівна Волошко (1885 - 1988), вона ж Явдоха Іванівна Верховинець-Костева – акторка театру Садовського, що виступала під псевдонімом Доля – стала долею відомого актора і режисера.

Дівчинка народилася в Полтаві, на крутій Різницькій вулиці (згодом Гора Марата), що вилася вниз від колишнього Муравського шляху у напрямку Хрестовоздвиженського монастиря. Ця вулиця (нині вулиця Верховинця), і зберегла пам'ять про двох непересічних людей. У багатодітній

родині крім неї росли ще семеро. Батько майбутньої артистки у зрілому віці змінив роботу зі складача друкарні на диригента, керував хором у єпархіальному училищі, де з восьми літ навчалася і співала Євдокія. Там, на вулиці Колонійській (на території німецької колонії), у спеціально побудованому будинку, готували служителів нижчого рівня для Полтавської єпархії. Окрім спеціальних предметів учням викладали російську, грецьку і латину, російську історію, природознавство, арифметику, ну і звичайно (Україна ж бо!), співи! Пізніше вона грала у драматичній студії при полтавському російському театрі “Червоний факел”. Під час гастролей, на репетиції, її почув і помітив Микола Садовський. Дівчина мала чудовий голос і виконувала тоді соло в кантаті Миколи Лисенка «Б’ють пороги».

Так у 21 рік в складі трупи Садовського Євдокія Іванівна потрапила до Києва, у перший стаціонарний український театр, де грала під псевдонімом Доля. Їй часто доручали ролі у п’єсах І. Карпенка-Карого, М. Старицького, А. Добровольського та інших українських драматургів. Згодом на репетиціях вона познайомилася з хореографом Василем Верховинцем, з яким через два роки створила сім’ю. Невдовзі молоді перейшли в «Товариство українських акторів», яке очолював Іван Мар’яненко, повернулися до Полтави і з 1909 року оселилися в будинку батьків Євдокії.

У Полтаві у перші роки радянської влади утворився великий національний концертно-театральний осередок. Працювали хорова капелла, українська і російська театральні трупи, діяли пересувні колективи, аматорські гуртки. У оперному йшли “Запорожець за Дунаєм”, “Наталка Полтавка”, “Різдвяна ніч”, “Катерина”, ставили російську та європейську классику: “Євгенія Онегіна”, “Пікову даму”, “Бориса Годунова”, “Князя Ігоря”, “Аїду”, “Ріголетто”, “Травіату”, “Фауста”. Десять років (з 1919 до 1929) в оперному колективі, разом з І. Козловським, К. Старостинецькою, П. Авраменком, В. Поливняним працювала і гастролувала країною з групою солістів Верховинець-Костєва.

1930 року разом із чоловіком Євгенія Доля заснувала «Жінхоранс», унікальний хоровий ансамбль у складі 12 дівчат, де виступила у ролі режисерки. Колектив показав себе у оригінальному амплуа – новому на той час жанрі театралізованої пісні, де твори виконувалися з відповідними музичними рухами, дією, з хороводом чи танцем. Це було нечуваним поданням звичного жанру! Новий колектив розвивав традиції українських пісень-діалогів, ігрових пісень, обрядів. У такому вигляді вокальні твори сприймалась не лише з музичного боку, але й наочно, що значно посилювало емоційний вплив на глядачів. Спочатку репетиції ансамблю проводилися у будинку Верховинців, а згодом у приміщенні Полтавського педагогічного інституту. З 1935 року “Жінхоранс” став державним мистецьким колективом України, гастролював у багатьох містах Радянського Союзу і скрізь мав шалений успіх. Більше того: 1935 року він вразив своїми виступами Англію. У Лондоні, де проходив міжнародний фестиваль народного танцю, за «Триколінний гопак» колектив одержав Першу премію. Ансамбль «брав участь у Першій Декаді української літератури і мистецтва у Москві 1936 року. Там «Жінхоранс» виконував обрядові хороводи і танці в опері М.В. Лисенка “Наталка Полтавка”, що була показана Київським театром опери і балету ім. Т.Г. Шевченка, а також виступав з окремою концертною програмою» [4, с.269]. Але не театром єдиним....

Ансамбль брав участь у зйомках першого українського звукового фільму «Коліївщина», поставленого режисером Іваном Кавалерідзе. Василь Верховинець організував у фільмі масовки, поставив колоритну сцену весілля і блискуче виступив як актор. Грала у фільмі і Євдокія Іванівна. Кавалерідзе і надалі із задоволенням запрошував подружжя до своїх картин. У фільмографії акторки, окрім драми «Коліївщина» – комедія «За двома зайцями», тож її постать залишила по собі слід і у класиці українського кінематографа.

Але сягнувши вершин слави, талановита жінка пережила велике потрясіння. У 1938 році її чоловіка заарештували. До НКВС В. Верховинець

потрапляв декілька разів. Вперше – у 1927 році за звинуваченням у належності до «Спілки визволення України». Удруге – у 1932 році – «як учасник контрреволюційної націоналістичної організації». Востаннє він був заарештований 26 грудня 1937 року «як учасник української антирадянської націоналістичної організації» за статтями тероризм, участь в контрреволюційній організації, та шпигунство. Згідно з довідкою від 11.04.1938 року Василя Верховинця розстріляли [5]. А Євдокію Долю, як дружину «ворога народу», заслали аж до Казахстану. Там вона поневірлася з 1938 до 1944 року.

Після заслання акторка повернулася до рідної домівки. У Полтаві влаштувалася на роботу в обласну філармонію. Спочатку була декламатором, а потім очолила новостворений ансамбль і знову гастролювала аж до 1959 року, до виходу на пенсію. Померла наша землячка у рідному місті 15 листопада 1988 у віці 103 роки.

У музеї «Музична Полтавщина», що працює при Полтавському музичному коледжі ім. М.Лисенка збереглося досить багато документів про діяльність талановитої жінки. Про особисте ж життя – майже нічого. Її стежиною було служіння мистецтву. А життя творчої людини, як комета, завжди залишає по собі шлейф вражень. Для когось це лише сліди у пам'яті сучасників, а для інших – продовження справ, відкриттів, звершень. З легкої руки і самовідданої праці Є. Доли у Полтавській філармонії закріпилася форма пісенно-танцювального ансамблю, що користується популярністю донині.

Список використаної літератури

1. Дем'янюк Н. Ю. Василь Миколайович Верховинець (1880–1938) // Персоналії в історії національної педагогіки : підруч. / [А. М. Бойко, В. Д. Бардінова та ін.]; під заг. ред. А. М. Бойко. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – С. 460-489.

2. Добряк А. Акторка з Полтави потрапила на обкладинку Календаря «Українські Верховинець Я.В. Від «Жінхорансу» до «Полтави» // Музика. 2000. Жінки XX Століття» <https://zmist.pl.ua/.../aktorka-z-poltavi-potrapila-na-obkladinku-kalendarya-ukrajinski-zhinki-hh-stolittya> (час доступу – 16.11. 2020)

3. <https://np.pl.ua/.../140-rokiv-tomu-narodyvsia-charodiy-ukrains-kohotantsiu-vasyl-verkhovynets-dolia-iakoho-pov-iazana-z-poltavoiu/> / (час доступу – 16.11. 2020)

4. Полтавщина : Енциклопедичний довідник / за ред. А.В. Кудрицького. Київ : УЕ. 1992. 1024 с.

5. Кравченко Я. Василь Верховинець – знищена зірка українського театру https://ua.bykivnya.org/.../20_01_05_vasil_verhovinets__znischna_zrka_ukrajinskogo_teatru (Час доступу 16.11. 2020)